

Nr 174.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor; given Stockholms slott den 27 april 1915.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

Förslag

till

Lag

om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor.

Härigenom förordnas som följer:

Beträffande företag, som avse tillverkning eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, må Konungen vid krig eller krigsfara, i den mån så finnes av behovet oundgängligen påkallat, meddela eftergift från bestämmelserna i 13 § av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd, utöver vad enligt 16 § i samma lag är medgivet, samt från stadgandena i 1 § av lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, utöver vad enligt 4 § i samma lag är medgivet.

Denna lag träder i kraft från och med dagen efter den, då densamma enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 29 februari 1916. Av Konungen jämlikt denna lag meddelad eftergift må ej äga tillämpning längre än till och med sistnämnda dag.

---

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20
april 1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning med cheferna för lant- och sjöförsvarsdepartementen anförde departementschefen, statsrådet von Sydow följande.

I särskilda skrivelser den 17 mars och den 6 april 1915 har arméförvaltningens artilleridepartement gjort underdånig framställning, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och förelägga riksdagen en provisorisk lag, innefattande bemyndigande för Kungl. Maj:t att vid krig eller då förhållandena i övrigt ovillkorligen påkallade det medgiva de eftergifter från gällande förbud mot kvinnors och minderårigas arbete nattetid, som prövas nödiga för tillverkning av förnödenheter att användas vid rikets försvar.

Innan jag närmare ingår på denna framställning, må här erinras om gällande lagstiftning i ämnet.

Berörda förbud, från vilka eftergift ifrågasatts skola ske, inrymmas i 1 § av lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag och i 13 § av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

Enligt 1 § i förstnämnda lag må kvinna, vilken sysselsättes uti företag, som avser idkande av, bland annat, fabriksrörelse eller annan dylik industriell verksamhet och som drives i den omfattning, att däri under någon tid av nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än tio arbetare, icke till arbete i företaget användas i vidare utsträckning, än att hon må komma i åtnjutande av oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn. I denna ledighet skall tiden mellan klockan 10 på aftonen och klockan 5 på morgonen ingå. Enligt 3 § i samma lag må i företag, som äro av den natur, att i desamma under vissa tider av året förekommer hopat arbete, s. k. säsongarbete, ävensom undantagsvis i andra företag, då därstädes i följd av särskilda omständigheter arbetet måste forceras, nämnda ledighet kunna under en tid av sammanlagt högst sextio dagar av året inskränkas till tio timmar av dygnet. I 2 § stadgas, att, då natur- eller olyckshändelse avbrutit arbetets regelbundna gång, sådan inskränkning i den uti 1 § föreskrivna ledighet, vartill avbrottet skäligen kan anses giva anledning, må i viss omfattning kunna av vederbörande myndighet medgivas. Beträffande sådana företag, som avse förarbetande av varor, vilka äro underkastade hastig försämring, må enligt 4 § undantag från bestämmelserna om ledighet kunna medgivas av Kungl. Maj:t.

Enligt 13 § av lagen om arbetarskydd skola beträffande användande av minderårig (person under 18 år) till, bland annat, fabriksarbete och annat industriellt arbete följande bestämmelser gälla:

a) Den minderåriges arbetstid må ej överskrida, för minderårig under 13 år sex timmar av dygnet eller trettiosex timmar i veckan, för minderårig, som fyllt 13 men ej 14 år, åtta timmar av dygnet eller fyrtioåtta timmar i veckan och för annan minderårig tio timmar av dygnet eller sextio timmar i veckan.

Då natur- eller olyckshändelse avbrutit arbetets regelbundna gång, må eftergift från här givna bestämmelser kunna beträffande minderårig, som fyllt 14 år, meddelas av vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare för högst en månad och av yrkesinspektionens chefsmyndighet för högst fyra månader.

b) Deltager den minderåriga med arbetsgivarens vetskap i kurs för religions-, yrkes- eller fortsatt skolundervisning, vare arbetsgivaren, där den minderåriga ej fyllt 15 år, skyldig så begränsa den minderåriges

arbetstid, att sammanlagda undervisnings- och arbetstiden för dygn ej överstiger den i a) av denna § medgivna arbetstid.

c) Den minderåriges arbete skall avbrytas genom lämpliga och, där arbetets natur det medgiver, regelbundet återkommande raster.

d) Den minderåriga må icke användas till arbete å tid mellan kl. 7 e. m. och klockan 6 f. m.; dock må minderårig av mankön, vilken fyllt 16 år, användas till arbete å tid, som nu är nämnd, där hans arbetstid är begränsad till högst åtta timmar av dygnet och arbetet icke oftare än under var tredje vecka infaller å tid mellan klockan 11 e. m. och klockan 5 f. m.

I 16 § av sistnämnda lag är vidare stadgat, att beträffande industriellt arbete, som bedrivs å ett arbetsställe i sådan omfattning, att för arbetet i regel användas minst tio arbetare eller drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter eller ock minst fem arbetare jämte drivkraft om minst tre effektiva hästkrafter och som av tekniska skäl måste oavbrutet fortgå såväl natt som dag eller tidvis måste forceras, Kungl. Maj:t må, i den mån så finnes av behovet påkallat, för minderårig av mankön, vilken fyllt 16 år, meddela eftergift från det i 13 § d) givna förbud utöver vad där medgives.

Här må tillika erinras, att Sverige den 14 januari 1910 biträtt den i Bern den 26 september 1906 mellan åtskilliga makter avslutade konvention om förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta i industrien. Konventionen innehåller bland annat följande bestämmelser:

Konventionen äger tillämpning på alla sådana industriella företag, vari användas flera än tio arbetare och arbeterskor. Industriellt nattarbete skall vara förbjudet för alla kvinnor, utan hänsyn till deras ålder, med de i konventionen angivna undantag. Förbudet må sålunda upphävas dels i fall av »force majeure», då uti ett företag uppkommer ett avbrott i driften, vilket varit omöjligt att förutse och som icke är periodiskt återkommande, dels ock i det fall, att arbetet avser råvaror eller varor under beredning, vilka äro underkastade mycket hastig förvandling, och så finnes nödigt till förekommande av en eljest oundviklig förlust av dessa varor.

Den tid för nattvila, som i konventionen åsyftas, skall hava en varaktighet av minst elva timmar i följd. I dessa elva timmar skall, oberoende av varje lands lagstiftning, inbegripas tiden från klockan 10 på aftonen till klockan 5 på morgonen. Uti sådana industrier, som

äro underkastade årstidernas inflytande, ävensom i varje annat företag, då undantagsförhållanden inträffa, må varaktigheten av den oavbrutna tiden för nattvila inskränkas till tio timmar under sextio dagar av året.

Arméför-
valtningens
artilleri-
departement.

I ovanberörda skrivelse den 17 mars 1915 har arméförvaltningens artilleridepartement anført, att med hänsyn till den forcering av driften, som på grund av det politiska läget måst äga rum bland annat vid statens ammunitionsfabrik, varest kvinnlig arbetskraft i stor utsträckning toges i anspråk, kvinnor sedan den 25 januari 1915 där använts i arbete jämväl nattetid, varom anmälan skett till inspektören för explosiva varor.

Då det sålunda vid vissa tillfällen är nödvändigt att använda kvinnor i arbete nattetid, har artilleridepartementet hemställt, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och förelägga riksdagen en provisorisk lag, innefattande bemyndigande för Kungl. Maj:t att vid krig eller då förhållandena det i övrigt ovillkorligen påkalla, medgiva de eftergifter från gällande förbud mot kvinnors nattarbete, som för tillverkning av förnödenheter att användas vid rikets försvar av Kungl. Maj:t prövas nödiga.

Beträffande användande i arbete nattetid av minderåriga av mankön, som fyllt 16 år, erfordrades med hänsyn till bestämmelserna i 16 § av lagen angående arbetarskydd inga särskilda bestämmelser.

Sedermera har artilleridepartementet i förenämnda skrivelse den 6 april 1915 meddelat, att enligt senare erhållna upplysningar även minderåriga av kvinnkön måste användas vid ammunitionsfabriken i arbete nattetid, vadan undantag från 13 § av lagen angående arbetarskydd syntes artilleridepartementet böra medgivas i vidare utsträckning, än vad i 16 § av nämnda lag omförmäles. Artilleridepartementet har på grund därav gjort hemställan av motsvarande innehåll i fråga om minderårigas arbete nattetid.

Socialsty-
relsen.

Till följd av remiss har socialstyrelsen den 12 april 1915 avgivit utlåtande i ärendet. Styrelsen anför däri följande:

»Arméförvaltningens ifrågavarande (första) framställning utgår närmast från förhållandena vid statens ammunitionsfabriker, där för närvarande ett behov av eftergift från berörda förbud skulle vara påkallat. Den utmynnar emellertid i ett förslag av större räckvidd, avseende alla sådana företag, där tillverkning av förnödenheter för rikets försvar må äga rum. Vid krig eller då omständigheterna eljest det oundgängligen påkallade, borde enligt arméförvaltningens framställning Kungl. Maj:t äga dispensera från förbudet.

Att vid vissa kritiska tillfällen eftergifter av berörda slag från förbudet mot nattarbete för kvinnor kunna vara av behovet påkallade, synes styrelsen uppenbart. Gällande lagstiftning har ju ock i viss omfattning ägnat uppmärksamhet däråt. Fall, sådana som de arméförvaltningen avser, äro emellertid icke i lagen berörda. Härei måste enligt styrelsens mening i viss mån ligga en brist, som i erforderlig mån, så vitt ske kan, snarast bör avhjälpas. Såsom arméförvaltningen påpekar och styrelsen jämväl kan vitsorda, är det under nuvarande kritiska förhållanden oundgängligen nödigt att vid ammunitionsfabrikerna till arbete nattetid få använda kvinnliga arbetare; någon utväg att ersätta dem med annan arbetskraft lärer icke stå till buds. Och även för framställande av andra förnödenheter av behov för rikets försvar kan uppenbarligen ett liknande behov komma att göra sig gällande. Styrelsen vill härvid erinra bland annat om tillverkning av vissa utrustningspersedlar för krigsmakten och förbandsartiklar för dess behov.

Lämpligast synes det styrelsen vara, att ifrågavarande behov tillgodoses därigenom, att åt Kungl. Maj:t lämnas medgivande att i erforderliga fall meddela dispens från förbudet. Arméförvaltningen har, såsom nämnts, härvid ifrågasatt, att detta borde kunna ske vid krig eller då förhållandena det i övrigt ovillkorligen påkallade. Styrelsen finner det emellertid riktigare och jämväl för behovets tillgodoseande tillfyllest, att sådant medgivande må lämnas vid krig eller krigsfara. Redan i och för sig synes det nämligen böra iakttagas, att ifrågavarande undantag begränsas till vad som är oundgängligen nödigt och klart angivet. Härtill kommer, att Sverige liksom ett flertal övriga makter på detta område i viss mån begränsat sin handlingsfrihet. I konventionen den 26 september 1906 om förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta i industrien, vilken konvention Sverige biträtt den 14 januari 1910, finnas nämligen icke såsom undantag från förbudet uppställda nu ifrågavarande förhållanden. Skall sådant det oaktat låta sig genomföra, synes det till en början vara klart, att undantaget bör så starkt som möjligt begränsas. Och även om det i och för sig kunde synas riktigast att giva det plats i själva lagen och med giltighet allt framgent, torde det med hänsyn till det nu anförda böra upptagas i en fristående författning av provisorisk natur, gällande exempelvis intill nästa års utgång. Styrelsen vill i detta sammanhang erinra därom, att man även i Tyskland, som likaledes biträtt ifrågavarande konvention, ansett sig nödsakad giva dispens bland annat från förbud av motsvarande innehåll och i särskild lag bemyndigat rikskanslern att i allmänhet eller för bestämda distrikt eller för vissa slags företag och, där han ej gör det, de högre förvaltningsmyndigheterna för enstaka slag av företag meddela härför erforderliga bestämmelser, dock endast för tiden för det nuvarande kriget. Utöfna denna begränsning av medgivandet torde man hava att se ett erkännande av dess strängt undantagsmässiga karaktär och en strävan att förena detsamma med konventionen.

Emellertid vill styrelsen även betona att, om ock denna konvention icke upptager undantag för nu ifrågavarande fall, tanken härpå inom likartade områden icke är främmande för den internationella uppfattningen. I de förslag, som i september 1913 upprättades i Bern, till internationella överenskommelser angående dels förbud mot nattarbete för minderåriga, sysselsatta i industrien, dels ock fastställande av viss maximalarbetsdag för kvinnor och minderåriga, sysselsatta i industrien, upptogs nämligen såsom ett undantag från nattarbetsförbudet, respektive stadgandet om maximalarbetsdagen den omständigheten, att statens eller annat allmänt intresse oundgängligen krävde det, en bestämmelse, som även

vid krig eller krigsfara skulle äga sin giltighet, och detta utan att densamma rönte motstånd från någon av de delegerade för Europas flesta stater, som där voro närvarande. Om också nu angivna förslag icke ännu blivit definitivt antaget — utbrottet av världskriget lade hinder i vägen för den för sådant ändamål redan sammankallade konferensen — lär man dock i dess berörda bestämmelse hava att finna ett gott stöd för ett provisoriskt undantag av ovan angiven omfattning från förbudet mot nattarbete för kvinnor.

Sedan styrelsen behandlat ifrågavarande framställning från arméförvaltningen, har Kungl. Maj:t till styrelsens yttrande den 10 innevarande månad överlämnat en annan underdånig framställning från samma ämbetsverk, däri hemställles om ävägbringandet av en provisorisk lag, varigenom Kungl. Maj:t kunde för liknande fall som de ovan förutsatta i vidare omfattning, än vad nu är möjligt, medgiva undantag från förbudet mot minderårigas nattarbete. Jämväl denna framställning utgår närmast från förhållandena vid statens ammunitionsfabriker, där under nuvarande situation den nödiga driften icke kan upprätthållas utan sådana lättnader, som arméförvaltningen förutsätter. Genom undersökningar å platsen, verkställda av yrkesinspektrisen och angående vilka styrelsen här bilägger en rapport¹⁾, är styrelsen i tillfälle vitsorda detta förhållande. Och i belysning därav torde arméförvaltningens ifrågavarande framställning vara så att förstå, att därmed avses undantag icke blott från förbudet mot det egentliga nattarbetet, utan från bestämmelserna över huvud i 13 § arbetarskyddslagen. Genom upplysningar under hand från nämnda ämbetsverk har detta också visat sig vara fallet.

Även i denna del kan styrelsen icke underlåta att tillstyrka framställningen i fråga, dock med enahanda begränsning, som ovan sagts beträffande det kvinnliga nattarbetet. Styrelsen erinrar i detta avseende om vad nyss framhållits om den internationella uppfattningen i förevarande avseende och vill tillägga, att härutinnan vårt land står av konventioner obundet. I Tyskland har man ock genom samma lag som den förut nämnda givit möjlighet under nu pågående krig att dispensera från liknande förbud som de i 13 § arbetarskyddslagen hos oss uppställda.

Såväl i fråga om kvinnor som minderåriga finner styrelsen uppenbart, att undantag i de av styrelsen förordade fall allenast böra medgivas, när så är oundgängligen nödigt. Och styrelsen föreställer sig att detta högst sällan skall befinnas erforderligt och lämpligt, helst vid ifrågavarande kritiska tillfällen svårare rubbningar å arbetsmarknaden med arbetslöshet i sitt följe torde inställa sig, till avhjälpande varav i första hand de sålunda arbetslösa böra användas jämväl för nu ifrågavarande slag av arbeten, så långt detta låter sig genomföra.

Varder undantag i ena eller andra fallet av Kungl. Maj:t medgivet, synes i varje fall därmed såvitt möjligt böra förbindas sådana villkor, vilkas iakttagande i görligaste mån undanröjer de ur arbetarskyddssynpunkt med undantaget förknippade olägenheter.»

Med stöd av vad socialstyrelsen sålunda anfört har styrelsen tillstyrkt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen antaga lag om undantag i vissa fall vid krig eller krigsfara från bestämmelserna i 1 § av

¹⁾ Bilaga 1 till denna proposition.

ovannämnda lag den 20 november 1909 och i 13 § av ovan åberopade lag den 29 juni 1912 enligt av styrelsen föreslagen lydelse.

Såsom av redogörelsen för gällande lagstiftning i ämnet framgår, har Kungl. Maj:t tillerkänts befogenhet att i vissa, särskilt angivna fall meddela eftergifter från det i fråga om kvinnor och minderåriga i allmänhet gällande förbud mot nattarbete och från de i sammanhang därmed meddelade bestämmelser, som ovan återgivits. Sådan dispensrätt äger Kungl. Maj:t nämligen enligt 4 § i lagen den 20 november 1909 beträffande företag, avseende förarbetande av varor, som äro underkastade hastig försämring, och enligt 16 § i lagen den 29 juni 1912 beträffande visst arbete, som av tekniska skäl måste oavbrutet fortgå såväl natt som dag eller tidvis måste forceras. Vidare kan vederbörande myndighet enligt nämnda författningar medgiva eftergifter från ifrågasvarande bestämmelser, då natur- eller olyckshändelse avbrutit arbetets regelbundna gång. Redan i gällande lagstiftning har således den principen tillämpats, att undantag från hithörande lagbestämmelser må meddelas, när särskilda skäl därtill föreligga. Med hänsyn härtill finner jag det desto mera befogat, att jämväl i andra än de i författningarna sålunda angivna fall, då statens eller annat allmänt intresse oundgängligen kräver det, undantag bör få medgivas från nämnda bestämmelser. Under nu till följd av världskriget rådande förhållanden är det givetvis ett statsintresse av största vikt, att statens ammunitions-tillverkning kan bedrivas i den omfattning, som av militära hänsyn finnes nödig, likaså att utrustningspersedlar och sjukvårdsartiklar för arméns och marinens behov kunna tillverkas och beredas i tillräcklig mängd. Några vägande invändningar finner jag därför ej kunna göras mot förslaget om befogenhet för Kungl. Maj:t att under vissa förhållanden meddela eftergifter från ifrågasvarande bestämmelser, såvitt angår arbete med tillverkning och beredning av förnödenheter för rikets försvar. Arméförvaltningen har föreslagit, att dylik befogenhet skulle tillkomma Kungl. Maj:t vid krig eller då förhållandena eljest ovillkorligen påkalla det, varemot socialstyrelsen ansett denna dispensrätt böra inrymmas åt Kungl. Maj:t endast vid krig och krigsfara. Jag ansluter mig i denna del till socialstyrelsens förslag, allra helst som i ett flertal författningar, vilka avse av världskriget och den rådande situationen härflytande förhållanden, författningarnas bringande i tillämpning begränsats just till fall av krig eller krigsfara.

Socialstyrelsen har föreslagit, att de ifrågasatta dispensbestämmelserna må inrymmas i en särskild lag av provisorisk beskaffenhet och

gälla allenast för tiden intill 1916 års utgång. I och för sig finner jag väl hinder ej möta, att dylik dispensrätt allt framgent skulle tillkomma Kungl. Maj:t. Socialstyrelsen har emellertid framhållit, att de föreslagna bestämmelserna ej torde komma att stå i full överensstämmelse med den internationella, jämväl av Sverige biträdda konventionen i Bern angående förbud mot nattarbete för i industrien sysselsatta kvinnor. Enligt konventionen må ifrågakarande förbud nämligen upphävas allenast i fall av »force majeure» och i de fall, att arbetet avser varor, som äro underkastade hastig förvandling. De upplysningar, socialstyrelsen i sitt utlåtande lämnat såväl beträffande de förfoganden av likartad beskaffenhet med de av styrelsen nu föreslagna, som vidtagits i Tyskland, vilket land jämväl biträtt konventionen, som ock i avseende å innehållet av de år 1913 i Bern upprättade förslag till internationella överenskommelser angående förbud mot industriellt nattarbete för minderåriga samt fastställande av maximalarbetsdag för i industrien sysselsatta kvinnor och minderåriga, synas mig ägnade att häva de betänkligheter, som med hänsyn till konventionen kunna förefinnas mot vidtagandet av den nu ifrågasatta lagåtgärden. I likhet med socialstyrelsen anser jag det emellertid med avseende fäst at konventionens bestämmelser lämpligast att giva det nya stadgandet form av en provisorisk lag, vilken bör gälla allenast så länge de extra ordinära förhållanden, som föranlett densammastillkomst, kunna antagas fortfarande bliva rådande. Tiden för lagens giltighet bör emellertid bestämmas sålunda, att, om utsträckning av tiden skulle visa sig behöfelig, förslag därom kan föreläggas nästa lagtima riksdag. Tidsbegränsningen synes därför lämpligen kunna sättas till utgången av februari månad 1916, vilken tid i enahanda avseende föreslagits i det för riksdagen framlagda förslaget till lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara.

Givetvis bör vid meddelande av eftergift i förevarande hänseende tillses, att de olägenheter, som ur synpunkten av arbetarskyddets tillgodoseende därav kunna föranledas, i största möjliga mån förekommas eller undanröjas. Vad statens ammunitionsfabrik vid Karlsborg angår — det är huvudsakligen förhållandena vid denna fabrik, som föranlett arméförvaltningens senare framställning i ämnet —, synes den av vederbörande yrkesinspektris avgivna rapporten över å platsen företagen inspektion giva vid handen, att dylika olägenheter vid nämnda fabrik utan större svårighet skola kunna på ett tillfredsställande sätt förebyggas. Kungl. Maj:t lærer i varje särskilt fall komma att tillse, att

vid eftergifts meddelande de villkor och bestämmelser, som skäligen kunna finnas påkallade, varda fastställda.

Föredragande departementschefen uppläste härefter ett i enlighet med ovan angivna grunder avfattat förslag till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, samt hemställde, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

Conr. Falkenberg.

Bilaga 1

**Rapport över inspektion av statens ammunitionsfabrik vid Karlsborg
den 23 mars 1915.**

Fabriken, som under normala förhållanden sysselsätter 161 kvinnor, har sedan början av året ökat antalet till 282, varav 34 minderåriga. Den manliga personalen utgöres av 102 vuxna och 13 minderåriga. Av de 34 minderåriga flickorna äro 20 under 17 år (däraf 2 fjorton år och 5 femton år).

Nattarbete förekommer endast på den mekaniska avdelningen, som sysselsätter cirka 100 kvinnor. Hittills har endast ett mindre antal haft nattskift, men skulle det få lov att ökas till hela avdelningen. Skiften äro ordnade så, att nattskiftet varar från kl. 9 e. m. till kl. 5,30 f. m. med en halvtimmas rast kl. 1—1,30. Dagskiftet är 12 timmar. I övriga avdelningar av fabriken arbetas med 12 timmar eller från kl. 6—8 med 3 raster. Hela kvinnliga personalen med undantag av cirka 40 stycken hava fri bostad på fabriken. Alla arbeterskor äro ogifta och bo 2 och 3 i varje rum i de inom fabriksområdet liggande, mycket väl byggda kasernerna. Välordnade kök och tvättrum höra till varje avdelning ävensom källare och vindsutrymmen. Fria bad finnas, som äro tillgängliga för arbeterskorna 2 eftermiddagar i veckan och enligt uppgift tagas flitigt i bruk. För de arbeterskor, som ej bo i kasernerna, finnes en matsal med spisel för uppvärmning av medförd mat.

Möjligheten att sova under dagen efter ett nattskift är med denna bostadsanordning betydligt större, än när arbeterskan bor i sitt hem eller hyr sig inne.

Svårigheten med, att de under den korta nattrasten ej hinna laga sig någon riktig mat, är naturligtvis mindre, då nattskiftet är 8 timmar; dock är det intet tvivel om, att även här en iordninglagad varm måltid skulle betydligt minska risken för överansträngning.

Enligt uppgift hava svårigheterna att få folk varit oerhört stora, beroende på den stora trångboddheten i Karlsborg. Kasernerna kunna ej hysa flera flickor än dem, som nu bo där, och har man på grund härav blivit tvungen att använda även i trakten boende minderåriga. Fabriken läkare bor inom området och har fria mottagningar för personalen 2 gånger i veckan. En skärpt besiktning av de minderåriga, som arbeta i nattskift eller på övertid, ävensom av de kvinnor, som ha nattarbete, skulle därför ej möta några svårigheter.

Personalen såg i allmänhet betydligt kraftigare ut än den, som arbetar vid Marieberg.

Arbetslokalerna äro ljusa, väl hållna och luftiga. På grund av den starka ökningen av personal är dock ett par av dem väl hårt besatta. En arbetssal var i den grad överbefolkad, att någon ventilationsåtgärd måste vidtagas, och föreslogs insättandet av en fläkt.

I den arbetslokal, där nattarbete förekom, var luften mindre bra till följd av os från ett antal glödningsapparater, från vilka förbränningsgaserna fritt utströmmade i rummet. En utsugningsanordning över dessa kunde utan större svårigheter uppsättas, och anbefalldes en dylik åtgärd.

Personalens ytterkläder förvarades i oeldade, kalla korridorer, varför indrag av ångrör eller element i dessa tillrättades.

Stockholm den 1 april 1915.

Kerstin Hesselgren.

Yrkesinspektis.

*Bilaga 2.***Förslag**

till

Lag

om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor.

Härigenom förordnas som följer:

Beträffande företag, som avse tillverkning eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, må Konungen vid krig eller krigsfara, i den mån så finnes av behovet oundgängligen påkallat, meddela eftergift från bestämmelserna i 13 § av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd, utöver vad enligt 16 § i samma lag är medgivet, samt från stadgandena i 1 § av lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, utöver vad enligt 4 § i samma lag är medgivet.

Denna lag träder i kraft från och med dagen efter den, då densamma enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 29 februari 1916. Av Konungen jämlikt denna lag meddelad eftergift må ej äga tillämpning längre än till och med sistnämnda dag.

Protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd måndagen den 26 april 1915.

Närvarande:

Justitieråden BERGMAN,
SJÖGREN,
Regeringsrådet PALMGREN,
Justitierådet DYBERG.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över civil-ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 april 1915, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av byråchefen i socialstyrelsen Lars Rabenius.

Lagrådet lämnade förslaget utan anmärkning.

In fidem:

Erik Ölander.

Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 april 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet von Sydow anmälde, efter gemensam beredning med cheferna för lant- och sjöförsvarsdepartementen, lagrådets den 26 innevarande april avgivna utlåtande över det den 20 i samma månad till lagrådet remitterade förslaget till lag om eftergift vid krig eller krigsfara från vissa bestämmelser om arbetstid för minderåriga och kvinnor; och hemställde föredraganden, att förslaget, som av lagrådet lämnats utan anmärkning, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställda tacktes Hans Maj:t Konungen förordna, att till riksdagen skulle avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ivar Lundgren.